

Koncept in praksa srebrne ekonomije. Smo na pravi poti?

2. posvet o srebrni ekonomiji

SUTŽO, Ljubljana, 6. junij 2017

Uvod

»Do leta 1939 število mlajših ne bo naraščalo. Naraščala pa bo skupina starejših nad 65 let (...). Prebivalstvene spremembe bodo spodbudile ali zavrle nekatere ekonomske možnosti evropskih in drugih razvitih držav, zato ne smemo odvrniti pogleda od njih«, so poudarili na Novozelandskem forumu Univerze v Masseyu. V domačem okolju bomo potrebovali mlajše in starejše, izseljence in pribežnike, njihovo znanje in spretnosti. Če znanja in spretnosti v domačem okolju ne bo, se bodo delodajalci odselili!

Posveti, nastopi odločevalcev na temo srebrne ekonomije se množijo, četudi še zmeraj ni veliko raziskovalne in strokovne literature na temo srebrne ekonomije. Te sicer ne moremo obravnavati ločeno od druge ekonomije, srebrna ekonomija je njen del. Nekaj pa je posebno! Drug za drugim odločevalci utrjujejo prepričanje, da so stari samo priložnost kot porabniki. Le redki med njimi vidijo srebrno ekonomijo kot celosten pojav menjave, kjer smo vsi dragoceni proizvajalci, porabniki, nekateri tudi inovatorji. Le redki med njimi vidijo starejše nad 65 let, ki so, ali bi lahko bili, zavzeti za delo, učenje, za lasten in skupnostni razvoj, starejše, ki so drugačni od nekdanjih starejših.

Ker se pojem srebrna ekonomija nanaša na stare, se je zgodilo to, kar se običajno zgodi, kadar mlajši razmišljajo o starejših. Starost namreč še ni njihova izkušnja, tako se zatečejo k stereotipom in tako se utrjuje starizem. Vrača nas v čas medikalizacije starosti, ko so bile višje potrebe in zmožnosti starejših v politikah spregledane. Prepričani smo, da je treba takšen oklešččen pogled na starost, kot ga utrjuje nastajajoči koncept srebrne ekonomije, popravljati, opozarjati na čeri, in v tem je tudi namen tega prispevka.

Oprelitev in politični okvir srebrne ekonomije

Koncept srebrne ekonomije se še zmeraj oblikuje in zahteva nadaljnje raziskovanje. Zdajšnja definicija srebrne ekonomije je »povečano porabništvo, ki izhaja iz staranja prebivalstva, večjega števila baby-boomerjev ter ekonomske vrednosti blaga in storitev za posamezne skupine starejših«. Starejše je moč deliti v tri skupine; tiste, ki so dejavni, tiste, ki so krhkega

zdravja in tiste, ki so odvisni. Te skupine nad 65 let dajejo prednost drugim stvarim kot skupine pod 50-tim letom starosti. Hierarhija njihovih potreb je drugačna kot pri drugih prebivalcih. Določena skupina starejših bo potrebovala drugačna stanovanja, boljši dostop (preko novih tehnologij) do socialnega okolja in storitev. Določena skupina starejših bo pripravljena potovati zunaj sezone. Določena skupina starejših bo potrebovala drugačne, primernejše zdravstvene storitve, a do neke mere si prav vse skupine želijo imeti tudi dejavno vlogo v družbi, v tej družbi in ekonomiji, ki je skupek menjav. [1]

Srebrna ekonomija pomeni tudi spremenjeno javno porabo (ta naj bo racionalnejša) in spremenjeno porabo posameznih potrošnikov. Odziva se na staranje prebivalstva v celoti ter na posameznike, starejše od petdeset let. [2]

Kako o srebrni ekonomiji razmišljajo tisti, ki snujejo evropsko politiko srebrne ekonomije?

»Partnerstvo za zdravo in dejavno staranje« (angl. Partnership for Healthy and Active Ageing) se je pričelo, uradno že leta 2011, v želji, da se podaljšajo zdrava leta (danes 62 let za ženske in moške). Predlagali so naslednje **ukrepe**:

- (1) Zdravstvena preventiva, zgodnja diagnostika potencialnih težav. [3]
- (2) Nega in zdravljenje.
- (3) Dejaven in zdrav življenjski slog.
- (4) Večanje participacije starejših v družbenem in ekonomskem razvoju.

Evropska unija naj bi pripravila vodila za razvoj starejšim prijaznih okolij. Zviša naj se upokojitvena starost. Do leta 2020 naj bila stopnja zaposlenosti tistih, ki jim je od 20-64 let, 75 %. V ta namen je potrebno partnerstvo odločevalcev, industrije, trgovine, socialnih partnerjev. Sliši naj se tudi glas starejših.

[1] V evropskem projektu 80+ so se pogovarjali z vprašanci v visoki starosti. Ti s povedali, da jih prostovoljstvo spreminja. »Smo duševno in fizično bolj zmožni. Imamo kaj vpisati v koledar. Moramo strukturirati, načrtovati čas, imamo o čem premišljovati in govoriti. Držimo obljube, saj se počutimo koristni. Najdemo nove prijatelje, nove skupine. Lažje je prenesti tišino doma, če imamo načrte, misli, stike, če se česa veselimo« Več: <http://www.act-80plus.eu/wp-content/uploads/2015/04/National-Report-Austria.pdf>

[2] *Growing The European Silver Economy*. Background paper. European Commission. 23. February 2005. <http://ec.europa.eu/research/innovation-union/pdf/active-healthy-ageing/silverereco.pdf>

[3] As a case study, the Scottish Telecare Programme to support independent living generated savings of approximately £78.6 million in the period 2006- 2010 (coming from reduced institutional costs, hospital admissions, lengths of stay)

Starizem in družbena nepravilnost preprečujeta ustrežnejšo konceptualizacijo in prakso srebrne ekonomije

Četudi se zdi koncept starizma (angl. ageizma) razmeroma nov, je nevidnost starejših in so slabšalni stereotipi o starejših globoko ukoreninjeni v zgodovini človeštva in družbe. Starizem je izraz in je vzrok družbene nepravilnosti do starejših

Nepravilnost se zdi nedorečen koncept. V literaturi pa smo odkrili teorijo ameriške filozofinje Nancy Fraser, ki preučuje družbeno (ne) pravilnost v družbi znanja. Fraser (2011) se tako osredotoči na dve vrsti družbene nepravilnosti:

(1) Socio-ekonomska nepravilnost

- izkoriščanje,
- marginalizacija ali prisiljenost v manjvredno ali slabo plačano delo,
- deprivacija, tj. prikrajšanje ali biti brez dostopa do ustreznih materialnih sredstev.

(2) Kulturna ali simbolna nepravilnost

- ukoreninjena je v vzorce družbenih reprezentacij, interpretacij in komunikacij. Npr. kultura srednje starih je bolj upoštevana od kulture starih.
- nepriznavanje, kajti starejši so nevidni, kar je posledica reprezentacij, interpretacij, komunikacij v posameznih kulturah »Kljub temu da je star, že šestdeset let, še vedno zagnano dela...)
- poniževanje, pomanjkanje spoštovanja.

Če ta model apliciramo na starejše, se lahko vprašamo:

(1) So starejši predmet socio-ekonomske nepravilnosti?

Rekli bi, da je tako. Danes polovica svetovnega prebivalstva starejših, 342 milijonov starejših, nima zagotovljenega rednega dohodka. Če ne bomo storili nič, bo do leta 2050 bo 1,2 milijarde starejših brez rednega dohodka (UNDESA, 2007).

(2) So starejši manj priznani? So predmet kulturne in simbolne nepravilnosti?

Da. Starizem vidimo kot proces sistematično uporabljenih stereotipov, tako kot je to v navadi, ko gre za rasizem ali seksizem. Starejše tedaj vidimo kot senilne, miselno rigidne, rigidne v obnašanju, morali, znanju, spretnostih. Starizem mlajšim omogoča, da starejše vidijo kot drugačne od sebe in se zato zlagoma ne istovetijo več s starejšim ... človekom.

Starizem – poniževanje identitete starejših moramo najprej **zaznati in izločiti** iz zakonodaje, javne komunikacije, vsakdanje prakse, načrtovanja politike, **tudi politike srebrne ekonomije**.

Starizem se nanaša zgolj na starejše, poznajo ga v vseh družbah, na vseh področjih življenja. Ukoreninjen je v kulturo, ponotranjijo ga starejši sami, ne bo izginil sam od sebe.

In zato, ker vidimo, da se z načrtovanjem srebrne ekonomije starizem krepi, moramo na pojav opozarjati, srebrno ekonomijo pa snovati drugače.

Če bo do večje participacije starejših (tudi v srebrni ekonomiji!) prišlo, če se bo vendarle razvila drugačna srebrna ekonomija, je odvisno od spreminjanja norm, ubesedenja zakonov, zmanjševanja družbene nepravilnosti in **spreminjanja mentalitete vseh**.

To se zdi nemogoče, a o tem bi lahko na Slovenski univerzi za tretje življenjsko obdobje povedali marsikaj. Še nedavno smo razposlali elektronske vprašalnike na naslove starejših, vprašujoč, kaj menijo o splošnih računalniških spretnostih in o računalniškem programiranju. Rezultat? Glede kodiranja, računalniškega programiranja, smo dobili nekaj več kot 400 pozitivnih odgovorov in vzklik »Gospa, kodiranje, to je čudovita ideja«. Srednje stari, celo mladi, kodiranje prepuščajo programerjem, starejši pa ga hočejo spoznati. Evropski projekt je tako postal eden tistih naših projektov, ki spreminjajo mentaliteto starejših in vseh nas. Miselnost, da srednje stare in mlade zanima nekaj in stare nekaj drugega, miselnost značilna za fordizem, ni več ustrezna v družbi znanja.

Morda še en primer. Na Blejskem forumu pred dvema letoma. Vodili smo okroglo mizo na temo starejših in njihovega prispevka k družbenemu in lokalnemu razvoju. Ne glede na izhodišča in vodila za razpravo, je sogovornik pri navajanju vloge novih tehnologij vztrajno trdil, da bodo starejši (u)porabniki novih tehnologij in razvijajočih se aplikacij. »Da, ampak kakšna je njihova razvojna vloga, kako boste uporabili njihovo znanje in ustvarjalnost na tem področju?« »Ja, lahko bodo testirali proizvode«, se je glasil odgovor in prepričan je bil, da ustreza.

Na Blejskem forumu smo vprašali ministrico za delo, kaj storiti, da bi upokojeni zdravniki in drugo zdravstveno osebje lahko po Skypu svetovali starejšim, ki so priklenjeni na domače okolje, o tem, kako vzdrževati zdrav življenjski slog (nekaj podobnega so storili na Nizozemskem!). Še preden smo dokončali vprašanje, smo dobili odgovor »Če so v pokoju, ne smejo delati!«

Stereotipi o starosti in vseh starejših kot o pasivnih, krhkih, pomoči potrebnih starejših ali kot o tistih, ki naj podpirajo potrebe srednje starih, so znova na delu in botrujejo nastajajočim politikam tudi srebrne ekonomije.

Iz kakšnega stanja izhajamo?

Podatek s spletne strani Ministrstva za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti. Zakon za upokojenece določa naslednje omejitve:

- začasno ali občasno delo lahko upokojenec opravlja v obsegu *največ 60 ur v koledarskem mesecu*,
- neizkoriščenih ur ni mogoče prenašati v naslednji koledarski mesec,
- *dohodek* za opravljeno začasno ali občasno delo v seštevku v koledarskem letu ne sme presegati 6.300 evrov,
- *delo lahko upokojenec opravlja pri več delodajalcih hkrati*, vendar v seštevku *ne sme preseči predpisane omejitve glede števila ur in višine dohodka*.

Višina urne postavke in višina dohodka za opravljeno začasno ali občasno delo se usklajujeta z rastjo *minimalne plače* (ne poprečne ali najvišje plače!) v Republiki Sloveniji.

Pogled na to besedilo zadostuje, da ugotovimo, sociološko-ekonomsko nepravičnost, o kateri sem govorila (izkoriščanje, marginalizacija, prikrajšanost), pri čemer naj bi bila najnižja pokojnina pod pragom revščine.

Omejitve so pri delu upokojenca, omejen je tudi delodajalec, ki zaposluje starejše. Če gre za nevladno organizacijo, denimo, mora ta zaprositi ministrstvo za dovoljenje, da zaposli nekoliko večje število upokojencev pod pogojem ...

Sprašujemo se, kako naj upokojenci prispevajo k skupni blaginji, če so jim pristrižena krila ... kako naj pripomorejo k večjemu dotoku sredstev v davčno blagajno ...? K večjemu bogastvu nas vseh? Kako naj bodo ne nazadnje dobri potrošniki, če so predmet tako številnih omejitev? Kako naj v srebrni ekonomiji sodelujejo še drugače kot potrošniki?

Kako? Vse vire prihodkov, vse prihodke bi veljalo sešteti, jih obdavčiti. Nekomu je vir v starosti poleg pokojnine najemnina, nekomu so to dividende, nekomu lastno podjetje, nekomu dopolnilna pokojnina. Zakaj torej omejevati prav delo starejših?

Delo prinaša delo, delo ne odvzema dela, je dejal akademik Boštjan Žekš in je na kongresu EURAG v Ljubljani že pred leti poudarila Ana Krajnc. Tudi delo starejših!

Zaključek

Smo na pravi poti? »Vključevanje starejših v družbo in na trg dela bo spodbujalo družbeno trdnost in medgeneracijsko sodelovanje ter družbeno pravičnost« so zapisali odločevalci. Evropski in nacionalni politiki počasi spoznavajo: starejši so velik potencialni trg, velika priložnost za Evropo. Starejši namreč *ustvarjajo povpraševanje* po novih storitvah, tehnologijah in drugih rešitvah, s katerimi naj vzdržujejo zdravo, neodvisno življenje. Če bodo starejši ljudje bolj zdravi, če bodo uživali življenje in bodo delali dlje, bo to dejstvo zmanjšalo

pritisk na javne finance« so zapisali evropski odločevalci v svoje politike. Dodali bi še, če bomo spreminjali stanje ekonomske in kulturne nepravilnosti, če se bo spreminjal položaj starejših na ravni distribucije družbenih virov in na ravni priznavanja prispevka in zmožnosti starejših. Pri tem ne gre več za priznavanje posameznikov ali skupine starejših in njihove identitete, **gre za to, da se starejšim prizna njihov status enakovrednega partnerja v družbeni interakciji**. Ne gre več za to, da ne cenimo starejših, **gre za odpravljanje družbene podrejenosti, preprečevanja partnerskega sodelovanja starejših v družbenem življenju, tistega družbenega življenja, ki je posledica prepričanj in delovanja družbenih institucij ter kulturnih vrednot** (Fraser, 2011, str. 50). Krajše povedano: razumeti moramo težave in ustvariti ustrezne politike.

Literatura in viri

FRASER, N. (2011) *Qu'est-ce que la justice sociale. Reconnaissance et redistribution*, Paris: La Découverte.

Growing The European Silver Economy. Background paper. European Commission. 23. February 2005. <http://ec.europa.eu/research/innovation-union/pdf/active-healthy-ageing/silvereco.pdf>

KRAJNC, A. (2017). *Starejši se učimo. Teorija in praksa izobraževanja starejših*. Ljubljana: SUTŽO.

KLIMCZUK, A. Comparative analysis of national and regional models of the silver economy in the European Union. *International Journal of Ageing and Later Life*, 2016 10(2): 31-59.

New Zealand Forum/ University of Massey. <https://youtu.be/Zd2CZdaLQ>